

*Усач Катерина Андріївна
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальність 013 «Початкова освіта»,
Рівненський державний гуманітарний університет*

*Науковий керівник:
Сойчук Руслана Леонідівна
д. пед. н., професор,
завідувач кафедри
педагогіки початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет*

САМОТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Сучасні тенденції реформування вітчизняної системи освіти характеризуються, з одного боку, формуванням державно-національної спрямованості, а з іншого – інтеграцією у світовий освітній простір. Відтак процеси супроводжуються створенням нової парадигми освіти, спрямованої на розвиток творчої особистості здатної критично мислити, на забезпечення умов для розкриття її здібностей та самоствердження. При цьому ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинена, національно свідома, високоосвічена, життєво компетентна, творча особистість, здатна до самовдосконалення та самоствердження.

У психологічних словниках самоствердження особистості тлумачать як стійке прагнення людини до високої оцінки й самооцінки особистості, що спонукає її до активної діяльності й поведінки [4, с. 315]; потребу досягати успіху; бажання досягати і підтримувати певний соціальний статус; потребу у визнанні та відчутті власної значущості; хотіння самореалізації [4].

У педагогічному словнику поняття «самоствердження» витлумачено як досягнення суб'єктивної задоволеності результатом (або процесом) самореалізації [3].

Для ґрунтовного висвітлення окресленої проблеми видається необхідним з'ясувати наукове бачення Р. Бернса явищ формування самосвідомості та «Я-концепції», що містить такі складові: «образ-Я» як уявлення індивіда про самого себе («Я-реальне», «Я-дзеркальне», «Я-ідеальне») та соціальний статус; афективна оцінка уявлень про себе; поведінкова реакція як результат дій, зумовлених «образом-Я» та самооцінкою. Під впливом «позитивного образу-Я» та «Я-ставлення» відбувається формування адекватного самоствердження, – негативне формування означених складових під впливом негативної самооцінки призводить до неадекватної поведінки, негативного самоствердження [1].

З огляду на те, що основою самоствердження є добро, його зміст передбачає здійснення себе в діяльності гуманній. Попри те, що самоствердження відбувається за умови реалізації позитивного потенціалу,

що міститься в «самості», можлива і негативна форми самоствердження [5].

Особливо цінними в контексті аналізованої проблеми, вважаємо, погляди І. Беха щодо потреби самоствердження як підґрунтя утворення механізмів морально-духовного розвитку особистості. На переконання вченого для самоствердження особистості необхідні наявність глибоких моральних знань, розвинутий інтелект, моральні почуття та вольові якості. Лише здатність особистості емоційно правильно ставитися до реальності, висловлювати думки та погляди, яких вона дотримується у житті, уможливають її самоствердження. Домінуючими чинниками особистісного самоствердження є «минуле – теперішнє – майбутнє» існування людини, де особистість виступає автором вільної дії, яка не залежить «від безпосередньо діючої потреби і безпосередньо сприйнятої ситуації, дії, спрямованої на майбутнє» [2, с. 30]. І. Бех потрактував проблему самоствердження як престижно-статусну потребу особистості, утвердження свого «Я» завдяки досягненню певного статусу в соціальній сфері [2].

Психологи виокремили різновиди стратегії самоствердження особистості: самопригнічення – спілкування, за якого особистість приховує власну думку й негативні почуття за доброзичливістю та оминає ситуації відповідальності й ініціативності; домінування – спілкування на підвищених із нав'язуванням власної думки та зверхнім ставленням до інших; конструктивність – спілкування із природним упевненим достатньо гучним мовленням, із активним бажанням до комунікації й висловлюванням власної позиції, умінням слухати іншого.

Відтак феномен самоствердження має такі форми: конструктивне самоствердження – прикметне наданням допомоги іншим, взаємодопомогою, співпрацею, результативною діяльністю, що дає особистості змогу усвідомлювати власну самоцінність, значущість, і підтримуване позитивним ставленням інших; деструктивне самоствердження – відзначається негативізмом, запереченням особистісної цінності й цінності іншого, а також пригніченням особистості іншого; поведінка супроводжується агресивними виявами під час комунікації; відмова від самоствердження – типові вияви агресії, відмова від самореалізації, саморозвитку, пасивно-байдужа поведінка та втрата сенсу життя. Тобто особистість самостверджується у прагненні підтвердити власну цінність шляхом налагодження стосунків зі значущими людьми.

Очевидно, що самоствердження особистості слід розглядати як явище і позитивне, і негативне: позитивне самоствердження має своїми виявами ціннісне ставлення до іншої особистості, усвідомлення й засвоєння духовних і матеріальних цінностей, конструктивну поведінку; негативне самоствердження вирізняється неадекватною самооцінкою й намаганням підвищити її за рахунок інших, що здебільшого призводить до протистояння чи конфлікту, котрий базується на псевдоціннісній системі: безпосередня чи примітивна форма самоствердження (намагання принизити іншого у безпосередньому чи опосередкованому вигляді); статусне самоствердження (заниження оцінки особистості за його статусом – раси, національності тощо) [5].

Значне зацікавлення зазначеною темою виявляють вітчизняні науковці (О. Безкоровайна, О. Жизномірська, Н. Кузьменко, Н. Ситнікова, І. Станевич та ін.) у своїх поліаспектних дослідженнях проблеми самоствердження особистості.

На думку О. Жизномірської, самоствердження – це прагнення до саморозкриття, самоцінності, самореалізації особистісних потенціалів і досягнення певного статусу у взаємодіях із оточенням.

Вивчення проблеми самоствердження особистості уможливило виконання таких напрямів проведених досліджень: особистісне самоствердження як прагнення презентувати власні думки, ідеї, погляди для свого задоволення, отримання власного авторитету та здобуття бажаних результатів не без очікування на визнання іншими; соціальне самоствердження як прагнення особистості переконливо відстоювати власні ідеї, упевнено використовувати власні здібності й можливості, посідати значуще місце в колі своїх однолітків, друзів і водночас отримувати розуміння, повагу, визнання оточення; професійне самоствердження особистості як прагнення до забезпечення високого рівня професійно-технічної компетентності, активної професійної позиції, домагань до технічних нововведень, творче ставлення до вирішення професійних завдань, самосприйняття професійних досягнень, їхньої об'єктивної самооцінки, що дасть змогу отримати суспільно-професійне визнання та задоволення від виконання професійних функцій.

Таким чином, аналіз проблеми самоствердження особистості дає підстави стверджувати, що кожна людина потребує свого визнання як особистості, а це зумовлює її подальше бажання шукати шляхи й засоби самоствердження. Процес самоствердження особистості передбачає усвідомлення нею своєї самоцінності на основі сформованого позитивного уявлення про себе, почуття власної гідності та прагнення самореалізувати свою моральну цілеспрямованість. Особистість визначає сенс власного життя, керуючись суспільно значущими соціальними й морально-духовними цінностями як правдивими репрезентантами досконалості.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / общ. ред. В. Я. Пилиповского. М.: Прогресс, 1986. 422 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
3. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь [Электронны. Режим доступа: <http://slovo.yaхy.ru/87.html>. 243
4. Психологічна енциклопедія / авт. упоряд. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с. 437
5. Сойчук Р. Л. Виховання національного самоствердження в учнівської молоді: монографія. Рівне: О. Зень, 2016. 416 с.